
ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗ

Σεπτέμβριος 2024

Αναστασία Γαλακτίδου

*Κλινική Κοινωνική Λειτουργός – Ψυχαναλυτική Ψυχοθεραπεύτρια – Θεραπεύτρια Ζεύγους
& Οικογένειας*

I. ΠΕΡΙ ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗΣ

Τι είναι η ψυχανάλυση

Η ψυχανάλυση είναι μια θεωρία και μέθοδος θεραπείας, η οποία ιδρύθηκε και αναπτύχθηκε από τον S.Freud (1856-1939). Στηρίζεται σε υποθέσεις και δεδομένα που αναπτύχθηκαν σταδιακά, κατά την προσπάθεια του Freud να βοηθήσει τους ασθενείς του. Τα συμπτώματα, η συμπεριφορά, αλλά και τα στοιχεία της προσωπικότητας των ασθενών αυτών θεωρήθηκαν αποτέλεσμα άλυτων ασυνείδητων συγκρούσεων¹. Κατ' επέκταση, η ψυχανάλυση ως μέθοδος θεραπείας, θέτει ως στόχο την κατανόηση του ασυνείδητου ψυχικού κόσμου, μέσω του οποίου θα επέλθει η ψυχική αλλαγή. Συνεπώς, η ψυχανάλυση μπορεί να οριστεί ως η διαδικασία αποκάλυψης απωθημένου υλικού στο ασυνείδητο ή αποκάλυψη της κρυμμένης επιθυμίας και των ασυνείδητων κινήτρων του.

Θεμελιώδεις Υποθέσεις

Δύο από τα βασικά δόγματα της ψυχανάλυσης αποτελούν: α) η αρχή του ψυχικού ντετερμινισμού και β) η ύπαρξη και σπουδαιότητα του ασυνείδητου.

Το νόημα της αρχής του ψυχικού ντετερμινισμού βασίζεται στην εφαρμογή της αρχής της αιτιότητας στα ψυχικά γεγονότα. Στην ψυχή, όπως και στην φύση, δεν συμβαίνει τίποτα τυχαία ή με τυχαία αυθαίρετο τρόπο. Κάθε ψυχολογική εκδήλωση προσδιορίζεται από τα γεγονότα που προηγήθηκαν, που με τη σειρά τους θα επηρεάσουν και τα επόμενα. Έτσι, δεν υπάρχει τίποτα τυχαίο σε μια εσφαλμένη πράξη, σε μια τυχαία αμνησία, ή σε ένα γλωσσικό ολίσθημα.

Καθώς λοιπόν όλες οι εκδηλώσεις της ανθρώπινης συμπεριφοράς μπορούν να ερμηνευτούν, ο Freud εισήγαγε στην έννοια του ψυχικού ντετερμινισμού και την έννοια και σημασία του ασυνείδητου, που αποδίδει αιτιότητα σε “ανερμήνευτα” για τον συνειδητό νου, γεγονότα. Επομένως, θεμελιώδες αξίωμα είναι ότι οι ασυνείδητες

---

¹ Ασυνείδητη σύγκρουση δημιουργείται σε έναν ψυχισμό λόγω της ταυτόχρονης επιθυμίας για ικανοποίηση και παρεμπόδιση ικανοποίησης μίας ενόρμησης, διότι ελλοχεύει ο φόβος τιμωρίας από το Υπερεγώ. Κάθε ψυχοενέργεια επομένως, προκύπτει μέσω ενός αμυντικού μηχανισμού (αμυντική σύγκρουση) ενάντια στο άγχος προερχόμενο από την πιθανή πραγματοποίηση της απαγορευμένης επιθυμίας.

ψυχικές διαδικασίες έχουν την ικανότητα να ασκούν επίδραση στις σκέψεις και πράξεις μας, ή αλλιώς ότι η ανθρώπινη συμπεριφορά είναι αιτιακά συνδεδεμένη όχι μόνο με συνειδητές, αλλά κυρίως με ασυνείδητες ψυχικές διαδικασίες, καθώς το ασυνείδητο παρεισφρέει στο συνειδητό διαρκώς.

Παραδείγματα που επικυρώνουν τις Θεμελιώδεις Υποθέσεις της Ψυχανάλυσης

Ένα κλασικό παράδειγμα ψυχικού ντετερμινισμού είναι τα **ολισθήματα ή παραπραξίες**. Αυτές είναι φαινομενικά αθώες και τυχαίες εσφαλμένες πράξεις, όπως το να ξεχνάει κανείς ένα όνομα, να κάνει ένα λάθος σε μια λέξη ή να χάσει ένα αντικείμενο, που ωστόσο υποκρύπτουν ένα βαθύτερο ασυνείδητο νόημα. Για παράδειγμα, το να ξεχάσει κάποιος μια συνάντηση ή να προσφωνήσει με άλλο όνομα ένα οικείο του πρόσωπο.

Επίσης, τα **συμπτώματα μιας ψυχικής διαταραχής, όπως η νεύρωση** (π.χ. φοβία, άγχος, σωματικές ενοχλήσεις κλπ), δεν εμφανίζονται τυχαία στον ανθρώπινο οργανισμό, αλλά είναι το αποτέλεσμα ασυνείδητων συγκρούσεων που εκδηλώνονται υπό μορφή συμπτώματος.

Ένα ακόμη κορυφαίο παράδειγμα ασυνείδητων διεργασιών που αναδύει αιτιώδη σχέση μεταξύ ασυνείδητων επιθυμιών και συγκρούσεων είναι τα **όνειρα**.

Εμφανίζονται συμβολικά και μεταμφιεσμένα, ως παράλογες, παράξενες ή ασυνάρτητες σκηνές, που χρειάζονται ανάλυση για να αποκαλύψουν το ασυνείδητο νόημα τους. Ο Freud αποκάλεσε την ερμηνεία των ονείρων ως τη βασιλική οδό προς το ασυνείδητο. Το όνειρο αφορά στη ψυχική λειτουργία της εκπλήρωσης της ενόρμησης της ζωής ή του θανάτου (επιθυμία, ευχή, σύγκρουση, φόβος κ.ο.κ) μέσω εικόνων και υποκαθιστά την πράξη (το πέρασμα στην πράξη). Αντί να διαπράττω ονειρεύομαι.

Ψυχαναλυτική Τεχνική, Πηγές Ανάδυσης Ψυχαναλυτικού Υλικού & Ψυχαναλυτικά “Εργαλεία”

Για την επαλήθευση των ψυχαναλυτικών υποθέσεων καθώς και για την θεραπεία των ασθενών του, ο Freud ανέπτυξε την τεχνική της ψυχανάλυσης, γνωστή ως **ο βασικός κανόνας ψυχανάλυσης**. Πρόκειται για τεχνική διερεύνησης της ψυχικής ζωής του ανθρώπου, με σκοπό την ανάδυση ασυνείδητου υλικού.

Ο βασικός κανόνας ψυχανάλυσης, αφορά στην διαδικασία της ανάλυσης, κατά την οποία ο αναλυόμενος ενθαρρύνεται να εκφράσει σκέψεις και συναισθήματα χωρίς φίλτρα, μέσω ελεύθερων συνειρμών. Στην ουσία προτείνεται στον αναλυόμενο να εκφράζει ελεύθερα οτιδήποτε του έρχεται στο νου, να διηγείται και να διαλέγει μόνος του το σημείο από όπου θα αρχίσει. Είναι ένας τρόπος να λέμε στον αναλυόμενο: «Μιλήστε, πείτε ό,τι θέλετε!» Από την πλευρά του αναλυτή, ο Freud επινόησε το αιωρούμενο ακούει ή αλλιώς **«ελεύθερα μετέωρη προσοχή»**, που συνίσταται για τον αναλυτή να ακούει ό,τι λέει ο αναλυόμενος, χωρίς να ευνοεί κανένα νόημα. Δηλαδή ο αναλυτής ακούει και προσαρμόζεται στους ελεύθερους συνειρμούς του ασθενή, έτσι ώστε να αφήσει αυτό που είναι σημαντικό να απορρέει από την αλυσίδα των λέξεων και των σκέψεων, χωρίς την πρόωρη παρέμβαση του. Η ψυχαναλυτική τεχνική του Freud σηματοδοτεί την κατάργηση της απόρριψης. Δηλαδή, ιδέες και συναισθήματα που είχαν απορριφθεί στο παρελθόν, μπορούν τώρα ελεύθερα να προβληθούν στον αναλυτή, υπερνικώντας τις αντιστάσεις του αναλυόμενου, σε ένα περιβάλλον ασφάλειας και αποδοχής.

Ως πηγές ανάδυσης του ασυνείδητου υλικού κάθε ασθενούς και ορισμένα από τα ψυχαναλυτικά εργαλεία του αναλυτή (διότι σε αυτά προστίθενται και άλλα, όπως η μεταβίβαση, η αντιμεταβίβαση, η ερμηνεία, ο λόγος, οι κατασκευές, οι υποθέσεις κ.ά), αποτέλεσαν τα όνειρα, τα ολισθήματα και τα νευρωσικά συμπτώματα που αναφέρθηκαν παραπάνω (βλ. παραδείγματα σελ.2).

Σε αυτό το σημείο, αξίζει να σημειωθεί ωστόσο ότι δίχως τον **λόγο** και το **σύμβολο**, δεν θα μπορούσε να αξιοποιηθεί κανένα ψυχαναλυτικό εργαλείο, ή να προσέλθει ο αναλυτής στον ασυνείδητο ψυχικό κόσμο του αναλυόμενου. Ο αναλυόμενος έχει τη δυνατότητα να προσφέρει υλικό στον αναλυτή και να συμβολοποιήσει χάρη στον

λόγο. Ο αναλυτής μέσα από τον λόγο του αναλυόμενου αντίστοιχα ονειροπωλεί², συμβολοποιεί³, ερμηνεύει και δίνει νόημα στα λόγια και σύμβολα του αναλυόμενου. Ο αναλυόμενος ως ομιλών υποκείμενο μέσα στη δική του ξεχωριστή ιστορία, μπορεί να αναπαραστήσει⁴ λόγο που θα είναι κενός νοημάτων ή γεμάτος νοήματα. Μέσα από αυτόν τον λόγο ο αναλυτής θα συλλάβει το ασυνείδητο του αναλυόμενου, στο τμήμα του που αρθρώνεται πάνω σε λέξεις, και θα ερμηνεύσει, συμβολοποιήσει, νοηματοδοτήσει. Για αυτό και η ψυχανάλυση αποτελεί μια «ομιλούσα θεραπεία», όπου μέσα από την ομιλία, αυτός που υποβάλλεται σε ψυχανάλυση, ξεκλειδώνει κρυμμένα μυστικά ακόμη και από τον ίδιο τον εαυτό του. Συνεπάγεται λοιπόν από όσα προαναφέρθηκαν, πόσο σημαντικός είναι και ο συμβολισμός στην ψυχανάλυση. Ο Freud ασχολήθηκε με τα σύμβολα σε αρκετά σημεία του έργου του, ιδίως στην ερμηνεία των ονείρων και στην συμβολική έκφραση των συμπτωμάτων. Αυτό που ενδιέφερε κυρίως ήταν η αποκωδικοποίηση του λανθάνοντος νοήματος πίσω από το εμφανές περιεχόμενο του ονείρου ή του συμπτώματος. Ο λόγος ως σύμβολο: δηλαδή το “άλεκτο”, αυτό που δεν εντάσσεται στη γλώσσα, αυτό είναι και το κύριο οικοδόμημα της ψυχανάλυσης. Εκεί δηλαδή που σταματά η ψυχολογία του συνειδητού, εκεί η ψυχανάλυση μπορεί να ξεκινήσει.

Η ψυχανάλυση αποτελεί θεωρία μεταψυχολογίας, καθώς εννοιολογεί τις ψυχικές λειτουργίες από πλευράς δυναμικής, τοπικής και οικονομικής οπτικής. Η δυναμική οπτική άπτεται της θεωρίας των **ενορμητικών συγκρούσεων** και διερευνά το πώς γίνονται αυτές, ενώ η οικονομική αφορά στην αρχή ότι όλες οι ψυχικές διαδικασίες δαπανούν ενέργεια (**λιβιδώς**) και εξηγεί την κατανομή και διευθέτησή της: πώς και πού **επενδύεται** η ενέργεια, αν επενδύει στο αντικείμενο (αντικειμενοτρόπος λιβιδώς) ή πάει στο Εγώ (ναρκισσιστική λιβιδώς). Τέλος η τοπική οπτική περιγράφει

---

² Διαδικασία αποδοχής και μορφοποίησης του πλήθους ερεθισμάτων που δέχεται από τον αναλυόμενο.

³ Διαδικασία, η οποία σχηματοποιεί και αρθρώνει σε νόημα την εσωτερική και εξωτερική πραγματικότητα ή αναπαράσταση του αναλυόμενου.

⁴ Αναπαράσταση: το υποκειμενικό περιεχόμενο μιας πράξης, εικόνας, σκέψης που εγγράφεται εντός του ψυχισμού του ατόμου και συμβάλλει καθοριστικά στη διαμόρφωση της ψυχικής πραγματικότητας του καθενός. Π.χ. η μητέρα στην αντίληψη κάθε παιδιού της είναι διαφορετική, λόγω των διαφορετικών αναπαραστάσεων τους.

το ψυχικό όργανο ως χώρο, όπου μπορούν να οριοθετηθούν διαφορετικοί τόποι : **το ασυνείδητο, το προσυνείδητό, το συνείδητό.**

Τα ανωτέρω αφορούν και σε ορισμένες από τις βασικές ψυχαναλυτικές ανακαλύψεις που θα παρουσιαστούν συνοπτικά στην επόμενη ενότητα.

II Ψυχαναλυτικές Ανακαλύψεις - Ψυχαναλυτικές Έννοιες

Ασυνείδητο-Προσυνείδητό-Συνείδητό & Η Λειτουργία του μηχανισμού της Απώθησης

Σε αυτό το σημείο θα αποσαφηνιστούν οι έννοιες του ασυνείδητου-προσυνείδητού-συνείδητού. Πρόκειται για την Πρώτη Τοπική Θεωρία του Freud κατά την οποία προτείνονται τρία επίπεδα ψυχικής λειτουργίας.

Το Ασυνείδητο: Πρόκειται για την ψυχική ζωή που εκτείνεται πέραν αυτού που είναι συνείδητό και πέραν από αυτού που είναι προσυνείδητό, δηλαδή αυτού που θα μπορούσαμε να συνειδητοποιήσουμε. Μείζον τμήμα του ψυχισμού μας είναι ασυνείδητο, αλλά μπορεί να γίνει προσβάσιμο με την ψυχαναλυτική μέθοδο. Αποτελεί τον τόπο των απωθημένων σκέψεων και συναισθημάτων, των ασυνείδητων αναπαραστάσεων, λειτουργώντας ως ένας πόλος έλξης επί των μετέπειτα εμπειριών και αναπαραστάσεων που πρόκειται να απωθηθούν.

Το Προσυνείδητό: Ο Freud θα τοποθετήσει το σύστημα του προσυνείδητού μεταξύ συνείδησης και ασυνείδητου. Τα περιεχόμενα του δεν είναι παρόντα στο ενεστώσ πεδίο της συνειδήσεως, αλλά παραμένουν προσιτά στην συνείδηση μέσα από την σκέψη ή την ανάλυση. Επομένως από τη μία “αξιολογεί τα στοιχεία” με βάση τα οποία θα κριθεί απαραίτητη η ενεργοποίηση του **μηχανισμού της απώθησης**, ενώ παράλληλα μπορεί και επιτρέπει την άρση της απώθησης των περιεχομένων της ψυχικής πραγματικότητας. Άρα το Προσυνείδητό, καθώς μεσολαβεί μεταξύ συνείδητου και ασυνείδητου.

Η Απώθηση είναι ο μηχανισμός που κρατάει ασυνείδητες τις διαταρακτικές επιθυμίες ή φαντασιώσεις που θεωρούνται απειλητικές ή απαράδεκτες για το άτομο

και σχετίζονται με ανεπίλυτα τμήματα των παιδικών συγκρούσεων. Γι' αυτό και στο πλαίσιο της πρώτης περιόδου της θεωρίας του Freud, το ασυνείδητο αποτελεί συνώνυμο της απώθησης.

Η απώθηση λειτουργεί ως μηχανισμός άμυνας του Εγώ για να προστατεύσει το άτομο από την ψυχική ένταση που θα προκαλούσε η άμεση συνειδητοποίηση αυτών των ανεπιθύμητων στοιχείων. Ωστόσο, παρότι απωθούνται, συνεχίζουν να ασκούν επίδραση στην ψυχική ζωή του ατόμου, εμφανιζόμενα μέσα από παράδοξες συμπεριφορές, όνειρα ή ψυχοσωματικά συμπτώματα.

Το συνειδητό: Αποτελεί το μέρος του ανθρώπινου νου που γνωρίζει τις σκέψεις και τις επιθυμίες του. Στο σύστημα της συνείδησης αναπτύσσονται οι νοητικές λειτουργίες, η κριτική σκέψη και η αναμνημόνευση. Αποτελεί το αισθητήριο όργανο των δεδομένων του συστήματος της αντίληψης.

Σε συνάρτηση των ανωτέρω, αναπτύχθηκε η δεύτερη τοπική θεωρία του Freud για την συγκρότηση και λειτουργία του ψυχισμού, μέσω της οργάνωσης και της σχέσης μεταξύ τριών ψυχικών συστημάτων: **του Εκείνο, του Εγώ και του Υπερεγώ.**

Το Εκείνο αποτελεί το πρωταρχικό και ασυνείδητο μέρος της ψυχής. Είναι η πηγή όλων των ενστικτωδών επιθυμιών και ορμών, όπως η επιθυμία για ευχαρίστηση και η σεξουαλική ορμή (λιβιδινική ενέργεια). Χαρακτηρίζεται όπως και το σύστημα του ασυνείδητου από την απουσία λογοκρισίας και λογικής, γι' αυτό και «συγκροτεί τον ενορμητικό πόλο της προσωπικότητας», δηλαδή των ενορμήσεων ζωής και θανάτου (έννοιες που θα αναπτυχθούν παρακάτω). Το εκείνο τείνει προς την πλήρη ικανοποίηση τους, συνεπώς δρα σύμφωνα με την αρχή της ευχαρίστησης⁵.

Κατ' επέκταση, εφόσον είναι υποκείμενο στις εντάσεις που το ίδιο περιέχει και παράγει και κυριαρχείται από την αρχή της ευχαρίστησης, θα οδηγούταν «στην εκμηδένιση» εάν δεν υπήρχε σε σχέση με το όργανο επαφής και διαχείρισης του με τον εξωτερικό κόσμο, το Εγώ.

---

⁵ Πρόκειται για μια ψυχαναλυτική έννοια δημιουργημένη από τον Freud, στην οποία αναφέρεται ότι οι άνθρωποι αποζητούν την μεγιστοποίηση της ευχαρίστησης και την αποφυγή του πόνου.

Το Εγώ αποτελεί τον εντεταλμένο, μεσολαβητή και διαχειριστή των δυναμικών σχέσεων μεταξύ του Εκείνο και των απαιτήσεων του Υπερεγώ - του εξωτερικού κόσμου. Δρα σύμφωνα με την αρχή της πραγματικότητας⁶.

Ωστόσο, καθώς δεν έχει τον πλήρη έλεγχο των λειτουργιών της προσωπικότητας, οι οποίες είναι στο μεγαλύτερο μέρος τους ασυνείδητες, το εγώ γίνεται ο χώρος παραγωγής του συμπτώματος του άγχους, στην εμφάνιση του οποίου θα κινητοποιηθούν και οι αμυντικές διεργασίες.

Το Υπερεγώ εισάγεται ως μία κριτική αρχή κανόνων, απαιτήσεων ή απαγορεύσεων, και ιδεωδών, που ασκούνται προς το Εγώ. Αντιπροσωπεύει δηλαδή τις ηθικές και κοινωνικές αξίες που το άτομο έχει εσωτερικεύσει κατά την ανάπτυξή του. Είναι η εσωτερική φωνή που επιβάλλει τιμωρίες, περιορισμούς και κανόνες βάσει των προσδοκιών της κοινωνίας, των γονέων και των σημαντικών Άλλων.

Στο ανωτέρω τοπογραφικό μοντέλο του Freud, είναι σημαντικό να παρουσιαστούν και οι κάτωθι ψυχαναλυτικές έννοιες (ανακαλύψεις), οι οποίες αποτελούν τη δυναμική μορφή της τοπικής θεωρίας του Freud και συνυπάρχουν εντός του ψυχικού οργάνου.

Ενόρμηση

Η ενόρμηση είναι μια σύνθετη και δυναμική έννοια, που μπορεί να οριστεί και να κατανοηθεί μόνο ολιστικά μέσα από την θεωρία της, δηλαδή από τα στοιχεία που την απαρτίζουν και από τον τρόπο που έχει ταξινομηθεί στην πρώτη και δεύτερη τοπική θεωρία του Freud (αναλύεται παρακάτω). Ωστόσο, ένας γενικός ορισμός (δίχως να εξαντλεί την εννοιολογική της προσέγγιση) είναι η δυναμική ψυχική διαδικασία, η οποία παράγει **διέγερση και ψυχική ενέργεια**, με αποτέλεσμα να ωθεί το άτομο σε δραστηριότητα. Τα στοιχεία που συνθέτουν την ενόρμηση είναι η **ώση**, ο **σκοπός**, η **πηγή** και το αντικείμενο **που επενδύει μέσω της λιβιδούς**. Κανένα από αυτά τα στοιχεία δεν υπάρχει αυτόνομα, αλλά συνυπάρχουν, και η έννοια του ενός προϋποθέτει την εννοιολόγηση του άλλου. Γι' αυτό και συχνά στην κλινική πράξη

---

⁶ Η αναβολή και ματαιώση της ευχαρίστησης λόγω των απαιτήσεων/προσταγών/κανόνων της εξωτερικής πραγματικότητας.

(π.χ. στην εποπτεία), η αναφορά σε μια έννοια για την σκιαγράφιση του ασθενούς, (π.χ. λιβιδώς ή ενόρμηση) παραπέμπει στη συνολική τους θεώρηση. Ωστόσο εδώ θα επιχειρήσουμε να τις αποσαφηνίσουμε.

Ιδιότητα Ενόρμησης – Ο όρος της ώσης

Η ιδιότητα που έχει η ενόρμηση να εξωθεί το άτομο σε δράση, αναφέρεται ως ώση, ενεργειακό φορτίο ή παράγων κινητικότητας, που αναγκάζει τον οργανισμό να τείνει προς ένα σκοπό.

Σκοπός της Ενόρμησης

Σκοπός της ενόρμησης είναι να αποφορτίσει ή να καταργήσει την κατάσταση έντασης που κυριαρχεί στην ενδορμητική πηγή (συγκεκριμένη ανατομική περιοχή ή λειτουργία του σώματος). Συνεπώς παράγεται διαρκώς ψυχική ενέργεια για την εκπλήρωση του σκοπού της.

Λιβιδώς & Λιβιδινική Επένδυση

Αυτή η ψυχική ενέργεια για εκπλήρωση του σκοπού της έχει και χαρακτήρα ποσοτικής έννοιας (οικονομική οπτική), βάσει του βαθμού επένδυσης της στα αντικείμενα και ονομάζεται **λιβιδώς**.

Άρα η λιβιδώς μπορεί να νοηθεί ως μια ποσότητα ψυχικής ενέργειας που εκφράζεται μέσα από την επιθυμία για επένδυση στα αντικείμενα.

Η επένδυση είναι μια “οικονομική” έννοια που ορίζεται ως ένα φαινόμενο κατά το οποίο μια ορισμένη ψυχική ενέργεια (μέρος της λιβιδούς ή ολόκληρη η λιβιδώς) είναι συνδεδεμένη με μια αναπαράσταση ή μια ομάδα αναπαραστάσεων, ένα μέρος του σώματος, ένα αντικείμενο κλπ. Εξού και στην κλινική μας πράξη είναι σημαντικό να συλλογίζομαστε για τον ασθενή μας “που επενδύει η λιβιδώς του”.

Συνεπώς, η ενόρμηση μετατρέπεται σε λιβιδώ, μόνο με την πράξη της επένδυσης σε αντικείμενα και άρα έχει την δυνατότητα να μεταλλάξει την ενόρμηση:

1. Ως προς το αντικείμενο (μετάθεση των επενδύσεων σε άλλα αντικείμενα από το ίδιο το σώμα π.χ. σύντροφος).

2. Ως προς τον σκοπό (μετουσίωση σε άλλες δραστηριότητες έναντι της σεξουαλικής της φύσης π.χ. ζωγραφική)
3. Ως προς την πηγή της σεξουαλικής διέγερσης είτε αφορούν πρωτογενείς σεξουαλικές ζώνες και σωματικές λειτουργίες (π.χ. στοματική ή πρωκτική λειτουργία) είτε ψυχικές και νοητικές λειτουργίες (π.χ. ενασχόληση με το διάβασμα ή η επιλογή επαγγέλματος).

Ταξινόμηση των Ενορμήσεων

Στην πρώτη θεωρία των ενορμήσεων (πρώτη τοπική), ο Freud διακρίνει μεταξύ **α)** των ενορμήσεων/ενστίκτων αυτοσυντήρησης που αφορούν σε ένα σύνολο αναγκών που είναι συνδεδεμένες με τις σωματικές λειτουργίες (θρέψη, αφόδευση, ούρηση, κλπ) και **β)** των σεξουαλικών ενορμήσεων (έρωτας). Οι σεξουαλικές ενορμήσεις, παρότι στηρίζονται καταρχήν στις ενορμήσεις αυτοσυντήρησης (οργανική/ορμονική ανάγκη για σεξουαλική ικανοποίηση) αργότερα διαχωρίζονται από αυτές και εξελίσσονται σε επιθυμία για έρωτα. Άρα βλέπουμε ότι οι ενορμήσεις διαπλέκονται μεταξύ τους καθώς μέσω της ικανοποίησης των αναγκών της αυτοσυντήρησης, **το υποκείμενο ανακαλύπτει την επιθυμία**.

Για παράδειγμα:

Ο θηλασμός ξεκινάει από μια βασική ενστικτώδη ανάγκη αυτοσυντήρησης. Ωστόσο, επειδή η διαδικασία του είναι ευχάριστη (π.χ. η θερμότητα του σώματος, η επαφή με το στήθος), οδηγεί στην ανάμνηση σωματικής και ψυχικής ικανοποίησης, ώστε να αυτονομείται και να αποσυνδέεται από την μονομερή ενστικτώδη όρεξη για γάλα. Έτσι το βρέφος θα πιπιλήσει ακόμα και όταν δεν πεινάει, διότι επιθυμεί ψυχικά τη (σεξουαλική) ευχαρίστηση που του προσφέρει ο μαστός, ενώ δεν έχει ανάγκη να πιει γάλα, οργανώνοντας μια στοματική αντικειμενοτρόπο σχέση.

Βάσει των ανωτέρω διαπιστώνουμε και την σύνδεση της ενόρμησης (και της ψυχανάλυσης γενικότερα) με την βιολογία, αφού η ενόρμηση προέρχεται/διεγείρεται από το εσωτερικό του σώματος και φτάνει στον ψυχισμό. Ή αλλιώς η οργανική φύση της ενόρμησης, που αποτελεί την πηγή της, λαμβάνει ένα ψυχικό χαρακτήρα που εμπερικλείει όπως είδαμε την επιθυμία. Ο ψυχικός χαρακτήρας της ενόρμησης αναδεικνύει την άποψη του Φρόυντ πως **«το ασυνείδητο**

αποτελεί τον ελλείποντα κρίκο ανάμεσα στο σωματικό και το ψυχικό» (Freud,1915). Έτσι, ενώ συνδέεται με την βιολογία, παράλληλα διαφοροποιείται από αυτή. Για αυτό και η ενόρμηση διακρίνεται από το λεγόμενο “ένστικτο” (έμφυτη τάση ή αντίδραση ενός ζωντανού οργανισμού προς την κατεύθυνση συγκεκριμένων και σταθερών συμπεριφορών).

Στη δεύτερη τοπική θεωρία του Freud στο κείμενο του «Πέραν της αρχής της ηδονής», διακρίνει τις ενορμήσεις σε ένα αντιθετικό δίπολο, που αποτελεί πλέον τις δύο μεγάλες κατηγορίες τους: **τις ενορμήσεις ζωής** (σεξουαλικές ή ενορμήσεις έρωτα) **και τις ενορμήσεις θανάτου** (επιθετικότητα). **Οι ενορμήσεις ζωής** περικλείουν την εννοιολογική και κλινική οπτική των σεξουαλικών ενορμήσεων και των ενορμήσεων αυτοσυντήρησης της πρώτης θεωρίας. Για παράδειγμα αφορούν την επιθυμία για αναπαραγωγή και ζωή, για ένωση, σύνδεση, δημιουργικότητα, εξέλιξη και οποιοδήποτε άλλο φαινόμενο στοχεύει στην προαγωγή της ζωής και της ανθρωπότητας.

Η ενόρμηση του θανάτου εκπροσωπεί την τάση προς την μείωση των ψυχικών εντάσεων, την κατάλυση των λιβιδινικών επενδύσεων, την αποσύνδεση και διάλυση των ενοτήτων που δημιουργούνται από τις ενορμήσεις ζωής. Αφορούν γενικότερα την καταστροφή ή αυτοκαταστροφή.

Οι δύο αυτές ενορμήσεις βρίσκονται σε συνεχή διαπλοκή αλλά και αντιπαλότητα μεταξύ τους στο πεδίο των συνδέσεων και των αποσυνδέσεων με το αντικείμενο/με τον κόσμο/με τον ίδιο τον εαυτό. Ως προς την διαπλοκή: Όσο υπάρχει ζωή, ο «έρως» διατηρεί υπό την αιγίδα του «θανάτου». Δηλαδή υπό φυσιολογικές συνθήκες το ένα οριοθετεί το άλλο, υπάρχει ένα μέτρο μεταξύ τους (π.χ. “δεν θα φάω μέχρι θανάτου”, “δεν θα κλαίω για πάντα”). Ενώ η αντιθετική δράση των δύο ενορμήσεων έχει ως αποτέλεσμα την διαφορετικού βαθμού μίξη τους (διαφορετικός βαθμός συνέργειας) σε σχέση με τα αντικείμενα (κάποιο μπορεί δηλαδή να υπερισχύσει έναντι του άλλου, όπως π.χ. σε βαριές μελαγχολίες).

Σε κλινικό επίπεδο είναι ένας τρόπος εξήγησης της φυσιολογικής ή της παθολογικής ψυχικής λειτουργίας, κατανόησης των παθολογικών μηχανισμών, της καταστροφικότητας, του σαδισμού και του μαζοχισμού, καθώς και ορισμένων βασικών θεμάτων της ψυχαναλυτικής τεχνικής, όπως η αρνητική θεραπευτική

αντίδραση. Στις νευρωτικές καταστάσεις η διαπλοκή των ενορμήσεων γίνεται σε ικανοποιητικό βαθμό. Αυτό επιτρέπει στη λιβιδώ να συνδέεται με τα αντικείμενά της, να αποσυνδέεται από αυτά (χάρης στην ενόρμηση του θανάτου) και να επανασυνδέεται με τα αντικείμενα. Αντίθετα, στις μη νευρωτικές οργανώσεις και γενικότερα στις οριακές έχουμε χαμηλό βαθμό μείξης των δύο ενορμήσεων με αποτέλεσμα δυσμενείς συνέπειες (αυτοκτονικός ιδεασμός, εξαρτήσεις, κατάθλιψη κλπ).

Καθήλωση

Η έννοια της καθήλωσης είναι σημαντική να αναφερθεί διότι ορίζει ορισμένους τρόπους σχέσης της λιβιδινικής ενέργειας (άρα της επένδυσης) με το αντικείμενο και τα στάδια της ψυχοσεξουαλικής ανάπτυξης. Είναι δηλαδή **η κατάσταση κατά την οποία η λιβιδώς προσκολλάται** σε ένα αντικείμενο και κατ' επέκταση σε ένα στάδιο.

Η καθήλωση μπορεί να προκύψει, εάν ο άνθρωπος υπερ-ικανοποιηθεί και άρα δεν έχει κίνητρο να προχωρήσει στο επόμενο στάδιο, ή ικανοποιηθεί ελλιπώς και άρα επιθυμεί διακρως την επιστροφή στο στάδιο αυτό, ή υποστεί ένα ψυχικό τραύμα σε κάποιο από τα τρία πρώτα στάδια, τότε γίνεται επιρρεπής στην καθήλωση. Η καθήλωση σε κάποιο στάδιο ανάπτυξης οδηγεί σε διαμόρφωση χαρακτήρα και υιοθέτηση συμπεριφορών που χαρακτηρίζονται από και σχετίζονται με την ερωτογενή ζώνη και τη σύγκρουση του συγκεκριμένου σταδίου. **Για παράδειγμα, η καθήλωση της ενέργειας στο στοματικό στάδιο** μπορεί να οδηγήσει κατά την ενήλικη ζωή, σε υπερβολική ενασχόληση με στοματικές δραστηριότητες (φαγητό, αλκοόλ, κλπ.), ή την προδιάθεση για έντονη εξάρτηση και ικανοποίηση των αναγκών του ατόμου από τους άλλους κ.ά.

Παλιδρόμηση

Η καθήλωση είναι σημαντικό να διαφοροποιηθεί από την παλιδρόμηση, η οποία αφορά στην επιστροφή σε προγενέστερο στάδιο ικανοποίησης της λιβιδούς. Στην κλινική μας πράξη δηλαδή, αλλά και στην καθημερινή μας ζωή, ένα υποκείμενο που βιώνει μια ψυχικά τραυματική περίοδο ή μια απειλή, ενδέχεται να παλιδρομήσει, προκειμένου να επιστρέψει σε ένα πιο οικείο, δοκιμασμένο και ασφαλές για την ψυχική του ισορροπία ψυχικό στάδιο. Για παράδειγμα η γέννηση ενός δεύτερου

παιδιού, οδηγεί το μεγαλύτερο αδερφάκι ξανά σε πιο βρεφικές συμπεριφορές προκειμένου τα συναισθήματα ανασφάλειας και εχθρότητας του, να κατευναστούν μέσα από την αναζήτηση προσοχής και αγάπης της μητέρας. Άλλο παράδειγμα από την ενήλικη ζωή μπορεί να είναι η παροδική αντίδραση ενός ατόμου απέναντι στο πένθος, κατά το οποίο μπορεί να προκύψουν στοματικές ευχαριστήσεις (π.χ. υπερφαγία ή χρήση αλκοόλ). Συνεπώς, σε σχέση με την καθήλωση, η παλινδρόμηση μπορεί να είναι παροδική. Ωστόσο, σε κάποιες περιπτώσεις, μπορεί να οδηγήσει σε καθήλωση και να λάβει έναν πιο παθολογικό χαρακτήρα εάν οι ψυχοπρεστικές καταστάσεις παρατείνονται (π.χ. χρόνια κακοποίηση, πόλεμος, μετανάστευση κ.ά.) ή εάν η προσωπικότητα του ατόμου έχει ένα πιο αδύναμο Εγώ, με αποτέλεσμα κάποια στιγμή την κατάρρευση των πιο ώριμων μηχανισμών άμυνας. Ένα αδύναμο εγώ, είναι πιο επιρρεπές σε ψυχοπρεστικές συνθήκες με αποτέλεσμα η διαμεσολάβηση του μεταξύ εκείνο και υπερεγώ αρχίζει να “υπολειτουργεί”. Για παράδειγμα, η παλινδρόμηση στο στοματικό στάδιο ως αντίδραση στο πένθος σε ένα άτομο με αδύναμο Εγώ μπορεί να οδηγήσει σε μόνιμη καθήλωση (π.χ. ανάπτυξη χρόνιου αλκοολισμού και όχι παροδικά αυξημένη χρήση αλκοόλ).

Στην κλασική ανάλυση ωστόσο, η παλινδρόμηση αποτελεί αναγκαία διαδικασία και λαμβάνει έναν θεραπευτικό χαρακτήρα, καθώς ο αναλυόμενος παλινδρομεί, προκειμένου να “επιστρέψει στο τραυματικό”, ώστε να το επεξεργαστεί με έναν διαφορετικό και πιο συνειδητό τρόπο και να γράψει καινούρια ανάμνηση και ιστορία.

Στάδια της ψυχοσεξουαλικής ανάπτυξης.

Κάθε στάδιο αντιστοιχεί σε μια ερωτογόνο ζώνη του σώματος, της οποίας η λειτουργία καθορίζει τις φάσεις ψυχοσεξουαλικής ανάπτυξης και τη σχέση με τα αντικείμενα.

1. Προοιδιπόδεια περίοδος: Εντάσσεται α) το στοματικό και β) το πρωκτικό στάδιο (από τη γέννηση έως τη συμπλήρωση του φλοιώδους ελέγχου των σφιγκτήρων). Στην προοιδιπόδεια περίοδο, οι ενορμήσεις είναι **μερικές**, καθώς είναι έकाστη συνδεδεμένη με μια ερωτογενή ζώνη και στοχεύουν/ικανοποιούνται μέσω των

μερικών αντικειμένων που είναι συγκεκριμένα μέρη του σώματος πραγματικά ή φανταστικά (π.χ. στήθος, κόπρανα, πέος).

α) Στο στοματικό στάδιο (γέννηση έως 1^ο έτος) η πηγή της ηδονής και της δυσαρέσκειας είναι η στοματική ζώνη, το αντικείμενο της ενόρμησης είναι στενά συνδεδεμένο με τη θρέψη και ο σκοπός της ενόρμησης είναι η επιθυμία για το μερικό αντικείμενο (μαστός). Οι μερικές ενορμήσεις συγκεντρώνονται στο Εκείνο και υπόκεινται στην αρχή της ευχαρίστησης. Η ικανοποίηση προκύπτει μέσω του θηλασμού. Ωστόσο η σύνδεση αυτή δεν είναι όμως αποκλειστική καθώς οι λιβιδινικές επενδύσεις αυτού του σταδίου αφορούν επίσης την φώνηση, τον λόγο, το πεπτικό και το αναπνευστικό σύστημα, έως και τις άλλες αισθήσεις, την όραση, την όσφρηση και την αφή. Πρόκειται ουσιαστικά για μία πρωτογενή αυτοερωτική και ναρκισσιστική λιβιδινική επένδυση, καθώς αναπτυξιακά δεν έχει εγκατασταθεί η διάκριση μεταξύ εσωτερικού και εξωτερικού κόσμου, ενώ οι σχέσεις με το αντικείμενο χαρακτηρίζονται από την την συγχωνευτική κατάσταση.

Θα πρέπει να τονίσουμε την κεντρική σημασία για την επιτυχία αυτού του σταδίου, όπως άλλωστε και όλων των μετέπειτα, που έχει η παρουσία (όσο και η απουσία) του αντικειμένου, εν προκειμένω της μητέρας, η οποία μέσω της κατάλληλης φροντίδας που παρέχει προς το βρέφος, επιτρέπει να αποκτήσουν οι βασικές σωματικές λειτουργίες μία ψυχική και υποκειμενική αξία.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η διάκριση του στοματικού σταδίου σε δυο επιμέρους στάδια που ανέπτυξε ο γερμανός ψυχίατρος Karl Abraham (1924), μαθητής του Freud: α) το πρωτογενές στοματικό στάδιο: Από τη γέννηση έως το τέλος του πρώτου έτους. Ο σεξουαλικός σκοπός είναι η ενσωμάτωση του αντικειμένου (ιδιοποιείται χαρακτηριστικά του αντικειμένου).

β) Στάδιο Σαδιστικό - Στοματικό: 2ο εξάμηνο της ζωής, συμπίπτει με την έναρξη της οδοντοφυΐας και τον απογαλακτισμό. Κυριαρχεί η επιθυμία του μωρού να δαγκώσει και να ενσωματώσει το αντικείμενο καταστρέφοντας το. Έχουμε εδώ την εμφάνιση της επιθετικότητας, της αμφιθυμίας, της αγωνίας του βρέφους να καταστρέψει το αγαπημένο αντικείμενο (σαδισμός) Η αμφιθυμία κάνει την εμφάνισή της καθόσον

συνυπάρχουν η αγάπη και η εχθρότητα προς το ίδιο αντικείμενο. Το βρέφος χτυπά, δαγκώνει, ξύνει, τραβά τα μαλλιά στα οικεία του πρόσωπα.

Το στοματικό στάδιο ωστόσο συνεχίζει να παρίσταται καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής μας (όπως και κάθε στάδιο) σε ένα πλήθος εκδηλώσεων και φαντασιώσεων σε όλες τις ηλικίες και αναδεικνύεται συχνά μέσα από γλωσσικές εκφράσεις όπως: «βιβλιοφάγος», «πνευματική τροφή», «θα σε φάω», «σε τρώει με τα μάτια», «τα λόγια σου σκοτώνουν» κ.ο.κ.

Το Πρωκτικό στάδιο, αναπτύσσεται στην διάρκεια 2^{ου}-3^{ου} έτους της ηλικίας. Τότε λαμβάνει χώρα η απαρχή του φλοιώδους ελέγχου των σφιγκτήρων, η έναρξη /τελειοποίηση της λειτουργίας του Λόγου μαζί με την απόπειρα του ατόμου προς την κοινωνική προσαρμογή καθώς και προς την οργάνωση του ορίου ανάμεσα στον εσωτερικό και τον εξωτερικό κόσμο. Πηγή ηδονής και δυσαρέσκειας αποτελεί η πρωκτική ζώνη και η λειτουργία της αφόδευσης (κατακράτηση και αποβολή), αποκτά συμβολική σημασία. Είναι το 1^ο στάδιο στο οποίο εμφανίζεται το δίπολο ενεργητικότητα-παθητικότητα. Ο Freud συνδέει την ενεργητικότητα με την ενόρμηση κατακυρίευσης του αντικειμένου μέσω των σφιγκτήρων, ενώ την παθητικότητα με τη βλεννογόνο μεμβράνη του πρωκτού (αποβολή τους). Ενεργητικότητα και παθητικότητα συσχετίζονται με τον σαδισμό και τον μαζοχισμό αντίστοιχα. Το παιδί βασανίζεται από τα κόπρανα τα οποία πρέπει να αποβάλλει (μαζοχισμός), ενώ ταυτόχρονα μπορεί να επιλέξει εάν και πότε θα τα αποβάλλει, κυριαρχώντας επί αυτών (σαδισμός).

Ο Freud εντοπίζει τρία στοιχεία του χαρακτήρα που παραμένουν στους ενήλικους ως κατάλοιπο του πρωκτικού ερωτισμού: την τριάδα «τάξη-φιλαργυρία-ισχυρογνωμοσύνη». Τα στοιχεία αυτά θεωρούνται αποτέλεσμα της χρήσης μηχανισμών άμυνας τους εγώ, όπως ο «αντιδραστικός σχηματισμός», δηλαδή π.χ. αντί της βρομιάς και ακαταστασίας, εμφανίζεται η τάξη, η σχολαστικότητα και η μετουσίωση, όπου αντί να ασχοληθεί το παιδί με τα περιττώματα, θα ζωγραφίσει, θα κατασκευάσει.

Σύμφωνα με τον Abraham (1924) το πρωκτικό στάδιο διακρίνεται σε δύο επιμέρους φάσεις.

-**Πρώτο Σαδιστικό Πρωκτικό Στάδιο:** ο αυτοερωτισμός σχετίζεται με την αφόδευση (εξώθηση, αποβολή των κοπράνων, ευάρεστο αίσθημα ανακούφισης της εσωτερικής εντάσεως). Πρόκειται για σαδισμό σχετιζόμενο με την καταστροφή του αντικειμένου.

-**Δεύτερο Πρωκτικό Στάδιο:** συγκράτηση/αναστολή της εξωθήσεως των κοπράνων κατά βούληση. Αυτό προξενεί έντονο αίσθημα ηδονής για το παιδί και τον κτητικό έλεγχο του αντικειμένου.

Συνεπώς διαφαίνεται ότι στο πρωκτικό στάδιο η σχέση του παιδιού με το αντικείμενο είναι κατεξοχήν αμφιθυμική. Βιώνει αγάπη και μίσος ταυτόχρονα προς τα σημαντικά του αντικείμενα και όχι τυχαία, καθώς και τα ίδια πρόσωπα τηρούν αμφιθυμική στάση απέναντι στο παιδί: το επαινούν για την αφόδευση και εκφράζουν ταυτόχρονα αηδία για τα προϊόντα του σώματός του. Οι συγκρούσεις είναι εσωτερικές και εξωτερικές. Είναι συγκρούσεις ανάμεσα στην επιθυμία για κατακράτηση και επιθυμία για αποβολή (σύνδεση με πένθος/απώλεια), αλλά και ανάμεσα στις επιθυμίες του παιδιού και των ενηλίκων γύρω του.

Φαλλικό στάδιο: Φάση του οιδιπόδειου ψυχοσυμπλέγματος

Διαδέχεται το πρωκτικό, μέχρι το τέλος του 5ου ή 6ου έτους. Η ερωτογενής ζώνη μεταφέρεται από την πρωκτική περιοχή, στην περιοχή των γεννητικών οργάνων. Στο στάδιο αυτό έχουμε εμφάνιση της παιδικής σεξουαλικής περιέργειας, συνειδητοποίηση της ανατομικής διαφοράς των φύλων (παρουσία ή απουσία του πέους) και περαιτέρω ενοποίηση των πρωθύστερων μερικών ενορμήσεων και λιβιδινικών επενδύσεων»⁷, υπό την πρωτοκαθεδρία των γεννητικών οργάνων.

Η έννοια της πρωτοκαθεδρίας των γεννητικών οργάνων, αναφέρεται καταρχήν σε μία ανατομική πραγματικότητα και τις λειτουργίες που συνδέονται με αυτήν, κυρίως όμως αναφέρεται στον συμβολισμό και την ψυχική αξία που αναπτύσσονται σε σχέση με αυτήν την ανατομολειτουργική πραγματικότητα.

Στο ψυχικό επίπεδο, η πρωτοκαθεδρία της γεννητικής περιοχής αναλογεί στην πρωτοκαθεδρία του φαλλού. Σύμφωνα με την ψυχαναλυτική θεωρία του Freud, «το

---

⁷ Το σώμα κατανοείται ως σύνολο οργάνων, μέσω της ενοποίησης των μερικών σεξουαλικών ενορμήσεων. Η ενοποίηση των μερικών σεξουαλικών ενορμήσεων, προκύπτει όταν ξεκινήσει η φυγόκεντρος ζωή του υποκειμένου. Δηλαδή, όταν η διαρκώς συσσωρευόμενη λιβιδινική επένδυση του Εγώ (δευτερογενής ναρκισσισμός), διαχυθεί και μοιραστεί με εξωτερικά αντικείμενα (βλ. θεωρία ναρκισσισμού).

παιδί, αγόρι ή κορίτσι, δεν γνωρίζει στο στάδιο αυτό (ιδίως στην έναρξή του) παρά ένα μόνο γεννητικό όργανο, το αρσενικό μόριο», καθώς υπό το πρίσμα της ανατομίας αυτό είναι το “ορατό” όργανο, έναντι του γυναικείου κόλπου που δεν είναι ορατός. Η αναγνώριση αυτής της διαφοράς δεν έγκειται σε μία απλή αποδοχή της διαφορετικότητας των οργάνων, αλλά συμβολίζει την “ύπαρξη” και την “κατοχή”, ή αντίθετα την “μη ύπαρξη” και την “απώλεια”. Η έννοια δηλαδή του φαλλού αναπαριστά και για τα δύο φύλα, την ναρκισσιστική ολότητα ή τα ναρκισσιστικά πλήγματα/ελλείματα (ευνουχισμοί, απώλειες, ψυχικά τραύματα κ.ά).

Απέναντι στην αίσθηση της ολότητας και της ναρκισσιστικής ισχύος, τίθεται για το αγόρι η απειλή της απώλειας, το «άγχος ευνουχισμού⁸» και για το κορίτσι ο «φθόνος του πέους»⁹ ως ναρκισσιστικό πλήγμα.

Μέσα από τη δοκιμασία του ευνουχισμού, το παιδί (αγόρι-κορίτσι) θα αναγνωρίσει και θα αποδεχτεί την πραγματικότητα, θα πάψει να ζει με την αυταπάτη της παντοδυναμίας, θα αναγνωρίσει την διαφορετικότητα των φύλων και ότι το σώμα έχει όρια, ενώ δε θα του επιτραπεί να υλοποιήσει τις έντονες αιμομικτικές σεξουαλικές του επιθυμίες που απευθύνονται πρωτίστως στη μητέρα.

Αντιθέτως, η ναρκισσιστική δυσχέρεια ή η άρνηση της αναγνώρισης και αποδοχής, αντιστοιχεί στην ανάπτυξη σεξουαλικών αποκλίσεων ή διαστροφών (π.χ. επιδειξιμανία¹⁰) ή σεξουαλικών διαταραχών (π.χ. “γυναικεία ψυχρότητα”, δυσπαρευνία, ψυχογενή στυτική λειτουργία κ.ά) ή άλλες δυσκολίες στο επίπεδο της συμπεριφοράς, των μηχανισμών σκέψης και ψυχικής διεργασίας (π.χ. συχνές παλινδρομήσεις σε προηγούμενα στάδια, ψυχονευρώσεις¹¹, κ.ά).

---

⁸ Φόβος απώλειας του φαλλού και τιμωρίας εξ’ αιτίας της απαγορευμένης αιμομικτικής του επιθυμίας. Υπό φυσιολογικές συνθήκες έχει προστατευτική λειτουργία διότι μπορεί έτσι και κατευνάζει τις ενοχές και τους φόβους του ότι επιθυμεί τη μητέρα καθώς συμφιλιώνεται και ταυτίζεται με τον γονέα του ίδιου φύλου.

⁹ Ο φθόνος του πέους γεννιέται από την ανακάλυψη της ανατομικής διαφοράς των φύλων καθώς το κορίτσι αισθάνεται “αδικημένο” σε σχέση με το αγόρι, όσο αναγνωρίζει ότι δεν μπορεί να ικανοποιήσει τη μητέρα όπως ο πατέρας. Αποτελεί συνεπώς ναρκισσιστικό πλήγμα και θυμώνει με τη μητέρα και την περιφρονεί επειδή την έκανε χωρίς πέος. Ωστόσο, αυτό το ναρκισσιστικό πλήγμα είναι που θα την οδηγήσει στην αλλαγή επιθυμίας αντικειμένου από μητέρα σε πατέρα και μετατρέπει την επιθυμία ο “φαλλός” να είναι καλοδεχούμενος στην ψυχική της ζωή και την ερωτική πράξη.

¹⁰ Κατά το φαλλικό στάδιο έχουμε εμφάνιση της παιδικής σεξουαλικής περιέργειας. Το παιδί επιθυμεί να δει τα γεννητικά όργανα άλλων και να δείξει τα δικά του. Η περιέργεια και η επιδειξιμανία του αφορούν και άλλα μέρη του σώματος ή σωματικές λειτουργίες. Η καθήλωση σε αυτό το στάδιο χαρακτηρίζεται από παθολογικές μορφές ναρκισσισμού, όπως την επιδειξιμανία.

¹¹ Ψυχονεύρωση: Η ενδοψυχική σύγκρουση (επιθυμία-απαγόρευση) που εκφράζεται μέσω ψυχικών ή σωματικών συμπτωμάτων. Προκύπτει μέσω ενός αμυντικού μηχανισμού (αμυντική σύγκρουση). Για

Εν κατακλείδι, χωρίς τη διαμεσολάβηση του ευνουχισμού, η συνδιαλλαγή σώμα με σώμα μπορεί να πάρει ανεξέλεγκτη μορφή (π.χ. αιμομικτική).

Η σύγκρουση μεταξύ αυτών των συνδέσεων αναπαραστάσεων και συναισθήματος, φαλλικής ισχύος και ευνουχισμού, αναπτύσσεται στο πλαίσιο του οιδιπόδειου συμπλέγματος, του οποίου η ακμή τοποθετείται στην διάρκεια του φαλλικού σταδίου, ενώ η παρακμή του σηματοδοτείται από την είσοδο στην λανθάνουσα περίοδο.

Ως αυτό το σημείο, ο Freud υποστηρίζει ότι η ψυχοσεξουαλική ανάπτυξη είναι σχεδόν ίδια για τα δύο φύλα. Σ' αυτό το στάδιο όμως οι πορείες τους χωρίζουν.

Το αγόρι στο οιδιπόδειο

Στην εφηβεία κάτω από τις υπερεγωτικές απαγορεύσεις-καλώς εχόντων των πραγμάτων- η λιβιδινική (αιμομικτική) επένδυση του μητρικού αντικειμένου από το αγόρι εκτρέπεται και επενδύει (μετάθεση) σε άλλα αντικείμενα . Κατά τον Freud το καθήκον του αγοριού είναι να μεταθέσει τις λιβιδινικές του επιθυμίες από τη μαμά προς ένα πραγματικό ξένο αντικείμενο. το ερωτικό αντικείμενο για τον άνδρα είναι του ίδιου φύλου με το πρωτογενές αντικείμενο από το οποίο αποεπενδύει (μητέρα). Η αποεπένδυση από το πρωτογενές αντικείμενο δεν είναι απλή διαδικασία, και προϋποθέτει: α) Η μητέρα να το επιτρέψει β) Ο πατέρας να παρέμβει, να μπει ανάμεσά τους και «ξεκολλώντας» τους να δημιουργήσει τον κατάλληλο χώρο για να μπει άλλη γυναίκα.

Το κορίτσι στο οιδιπόδειο

Ο Freud σημειώνει ότι στο κορίτσι το *πρώτο ερωτικό αντικείμενο* (λιβιδινικό αντικείμενο, αντικείμενο αγάπης) είναι ομόφυλο, η μητέρα του. Πριν το οιδιπόδειο υπάρχει μια ισχυρή και άρρηκτη σχέση μάνας-κόρης (συμβιωτική/συγχωνευτική σχέση) και οι ερωτικές επιθυμίες του κοριτσιού κατευθύνονται προς τη μητέρα. Στην φάση αυτήν το κορίτσι διέπεται από ψευδαισθήσεις παντοδυναμίας μέσω των οποίων φαντάζεται ότι κατέχει ένα πέος (*ψευδαισθητικό πέος*) με το οποίο

παράδειγμα, στην φοβική νεύρωση η απαγορευμένη σεξουαλική αναπαράσταση απωθείται από τη συνείδηση και επανεμφανίζεται υπό μορφή άγχους συνδεδεμένου με ένα φοβικό αντικείμενο.

εξασφαλίζει στη μητέρα της την σεξουαλική πληρότητα. Είναι κεντρικός ο *επιθετικός* χαρακτήρας του κοριτσιού εκείνη την περίοδο με προεξάρχουσα τη δυνατή *αμφιθυμία προς την μητέρα*. Ο πατέρας εδώ είναι αντίζηλος ως προς την επιθυμία του κοριτσιού να κατέχει αποκλειστικά τη μητέρα. Η μητέρα εδώ νοείται ως *αντικείμενο επιλογής* (σεξουαλικοποιημένο) και όχι ως *αντικείμενο ταύτισης*. Σε μια δεύτερη φάση την οποία ονομάζουμε φάση «*αλλαγής αντικειμένου*» (και κατά την οποία εμφανίζεται και ο *φθόνος του πέους* βλ. παραπάνω) το μικρό κορίτσι αρχίζει να συμφιλιώνεται με την ανατομική του διαμόρφωση και να αποεπενδύει προοδευτικά από τη μητέρα ως αντικείμενο αγάπης για να επενδύσει στον πατέρα. *Το κορίτσι αρχίζει να επιθυμεί τον πατέρα οπότε η μητέρα γίνεται αντίζηλος*. Στη συνέχεια της ψυχοσεξουαλικής της εξέλιξης θα χρειαστεί να αποσεξουαλικοποιήσει τον πατέρα, δηλαδή να τον εγκαταλείψει ως ερωτικό αντικείμενο και να πάει σε άλλον άντρα. Έτσι η γυναικεία ψυχοσεξουαλική εξέλιξη περιλαμβάνει δύο αποεπενδύσεις διαφορετικού φύλου. Η πρώτη αφορά στην αποεπένδυση του πρωτογενούς ομόφυλου αντικειμένου, της μητέρας, ενώ η δεύτερη έχει να κάνει με την αποεπένδυση του ετερόφυλου (αιμομικτικού) αντικειμένου, του πατέρα. Για αυτό και το οιδιπόδειο στο κορίτσι είναι πιο περίπλοκο και έχει να διανύσει μεγαλύτερη διαδρομή από του αγοριού.

Λανθάνουσα Περίοδος: 7-11 ετών. Αυτή αντιστοιχεί σε μία στάση της ψυχοσεξουαλικής εξέλιξης, την αποσεξουαλικοποίηση των αντικειμενοτρόπων σχέσεων καθώς και των προηγούμενων ζωνών λιβιδινικής επένδυσης, χάρις στην λειτουργία της απώθησης και την σταδιακή εσωτερίκευση των απαγορεύσεων. Η παρατηρούμενη αποσεξουαλικοποίηση δεν σημαίνει όμως μία καταστολή ή κατάλυση της λιβιδινικής ενέργειας, καθώς αυτή συνεχίζει και υπάρχει, ωστόσο στρέφεται προς άλλες περισσότερο μετουσιωμένες δραστηριότητες, ιδίως την κοινωνική ζωή και την μάθηση.

Το γεννητικό στάδιο: Από την εφηβεία έως την ενηλικίωση. Στην εφηβεία οι λιβιδινικές επενδύσεις δεν είναι πλέον ναρκισσιστικές και αυτοερωτικές όπως στα προηγούμενα στάδια, αλλά στρέφονται προς το αντικείμενο. Το γεννητικό στάδιο είναι το τελικό στάδιο της ψυχοσεξουαλικής ανάπτυξης και χαρακτηρίζεται από την

εμφάνιση ώριμων σεξουαλικών επιθυμιών και την εστίαση στις σεξουαλικές σχέσεις ενηλίκων. Κατά το γεννητικό στάδιο, τα άτομα αναπτύσσουν μια ισχυρή αίσθηση της σεξουαλικής τους ταυτότητας και μια ικανότητα για ώριμες σεξουαλικές σχέσεις. Καλώς εχόντων των πραγμάτων αυτό το στάδιο χαρακτηρίζεται από την επίλυση των συγκρούσεων και των ανησυχιών που προέκυψαν κατά τα προηγούμενα στάδια της ψυχοσεξουαλικής ανάπτυξης και σχηματίζονται υγιείς και ικανοποιητικές σχέσεις. Αντιθέτως, όσα άτομα έχουν βιώσει ανεπίλυτες συγκρούσεις ή άγχη σε προηγούμενα στάδια μπορεί να συνεχίσουν να αγωνίζονται με αυτά τα ζητήματα κατά το γεννητικό στάδιο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Κλεώπας Ι. (2022), “Το ψυχικό όργανο. Εισαγωγή στην ψυχαναλυτική μεταψυχολογία”. Εκπαιδευτικό Σεμινάριο της Ψυχιατρικής Κλινικής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και της Ελληνικής Ψυχαναλυτικής Εταιρείας.
2. LAPLANCHE, J. & J.-B. PONTALIS 1986. Λεξιλόγιο της ψυχανάλυσης. Μτφρ. Β. Καψαμπέλης, Λ. Χαλκούση, Α. Σκουλήκα, Π. Αλούπης. 2η έκδ. Αθήνα: Κέδρος.
3. Μπακιρτζόγλου Σ. (2003 έως σήμερα). Σημειώσεις ψυχαναλυτικής θεωρίας και πρακτικής. Πρόγραμμα Εκπαιδευτικών Σεμιναρίων Ψυχανάλυσης «Επέκεινα-Ψυχαναλυτική Πράξη». Αθήνα.
4. Μπακιρτζόγλου Σ. (2003 έως σήμερα). Μερικές ψυχαναλυτικές έννοιες με αφορμή το κείμενο του S.Freud “On narcissism: an introduction” (1914-1916). Πρόγραμμα Εκπαιδευτικών Σεμιναρίων Ψυχανάλυσης «Επέκεινα-Ψυχαναλυτική Πράξη». Αθήνα.
5. Μπακιρτζόγλου Σ. (2014). Οι Νευρώσεις μας: Από τη θεωρία στην κλινική πράξη. Πρόγραμμα Εκπαιδευτικών Σεμιναρίων Ψυχανάλυσης «Επέκεινα-Ψυχαναλυτική Πράξη». Αθήνα.
6. Τ. Μπρένερ: Στοιχειώδες εγχειρίδιο Ψυχανάλυσης, Ι.Ε. Σταθάκη
7. Freud, S. (1915), Instincts and their vicissitudes. In J. Strachey (Ed. & Trans.), The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud (Vol. 14, pp 109-140). London: Hogarth Press.